

6 smûke Wenten
mei Binnenhof
en toer

Stichting Greidhoeke katedraal

Waaksenser Weg 4

Zollum

Deze uitgave zou niet tot stand zijn gekomen zonder de ideeën, de initiatieven, het brainstormen, de steun, de spontane acties en niet te vergeten het vrijwilligerswerk van velen. Wij zeggen alle volgende instanties, bedrijven en mensen van vlees en bloed hierbij hartelijk dank.

Provinsje Fryslân
Gemeente Súdwest-Fryslân
Iepen Mienskipsfûns
Architectenbureau Kijlstra en Brouwer
Onderzoek- en Adviesbureau Enneüs
Bouwbedrijf Burggraaff, Lollum
Bouwbedrijf Heeringa, Witmarsum
Tsjerkebier BV
Casper van Veen Uitvaartverzorging
Federatie van Friese Uitvaartverenigingen
Evangelische Omroep
Muziekkorps Asaf
Shantykoor Sterk Spul
Drukkerij Weissenbach
Datas Kantoor Kompleet
Jan Mulder, kunstenaar
Gerrit Faber, kunstenaar

En verder alle:

*bestjoerders
adviseurs
ambassadeurs
kosters
tsjerkehimmelders
bleekmeanders
hageknippers
strjitspuiters
oppassers
stipers*

Sûnder jim wiene wy safier net kommen!

colofon

Seis smûke wenten mei binnenhûf en toer is een uitgave van de Stichting Greidhoekekatedraal
juli 2020
Waaksenserwei 2
8823 SX Lollum
Kamer van Koophandel 57974780
RSIN 852817216, ANBI sinds 2014

Bankrekening NL17RABO 0139 101144

Dit boekje is ook als pdf te vinden op www.kruspunt.frl. Op die website worden ook de nieuwste ontwikkelingen gepresenteerd.

Meer weten, verder denken of helpen? Bel, app of sms met 06-30837586 of mail met liuwe.westra@mensa.nl

Voorwoord

In 2014 ging de Gereformeerde kerk van Lollum over van de kerkelijke gemeente naar een pas opgerichte stichting: de Stichting Greidhoekekatedraal. Die stichting had als doel het vinden van een nieuwe bestemming voor het kerkgebouw, dat voor de meeste diensten van de Protestantse Gemeente te groot was geworden.

Er begon een lange zoektocht langs bedrijven, overheden, fondsen en adviseurs. Vele plannen zijn de revue gepasseerd. We hebben gepraat met gedeputeerden en burgemeesters. Ten slotte kreeg zelfs de landelijke tv door, dat er in Lollum iets bijzonders gaande was.

Gedeputeerde Sietske Poepjes heeft altijd gezegd: Dit gebouw is buitencategoriaal. Het past in geen enkele regeling. En toch (misschien wel daarom) is het uniek in zijn soort. Hecht gebouwd, teken van vervlogen tijden, een monument voor mensen die niet gewend waren van zich te laten horen. Pastoor Jan van der Wal zei, toen hij voor het eerst in deze kerk stond: 'Dit is de katedraal fan de Greidhoeke!' Die naam hebben we erin gehouden.

We zijn blij, dat het conserveren van deze Greidhoekekatedraal nu waarschijnlijk binnen handbereik komt. Bovendien kan het gebouw op deze manier een passende functie krijgen voor dorp en *mienskip*: *Seis smûke wenten mei binnenhûf en toer*. In dit boekje vindt u dit uitgewerkt in woord en beeld. Het boekje is ook te vinden als pdf op de website www.kruspunt.frl.

Met dit boekje willen we het plan bekend maken en daar een gezond draagvlak voor creëren. Daarom stellen we het voor alle belangstellenden beschikbaar, in de hoop op reacties, ideeën, en natuurlijk ook financiële steun. Om dit gebouw te conserveren, willen we graag dat het de komende maanden door zoveel mogelijk mensen en groepen wordt gebruikt. Zo worden functies en mogelijkheden duidelijker. Juist in deze tijd met zijn gevaar van besmetting in te kleine, afgesloten ruimten is deze kathedraal ideaal: ruim, hoog, en goed geventileerd. Heel geschikt voor musici en zangers, solo of in groepsverband. Maar denk ook aan yogagroepen, therapeuten, lezingen, kleine concerten, kunst. Hebt u ideeën of tips? Neem dan vooral contact op!

Het gebruik als galerie begint met het spontane aanbod van de kunstenaars Jan Mulder en Gerrit Faber (www.gerritfaberart.nl) een deel van hun werk hier tentoon te stellen. Het gaat om prachtig toegankelijk werk, dat precies past bij de ruimte en kleuren in dit gebouw. Als er een werk wordt verkocht, gaat 25% naar de stichting. Wij zijn daar erg dankbaar voor, en hopen dat dit initiatief aanslaat en navolging vindt.

Ten slotte: we streven ernaar de Greidhoekekatedraal de komende maanden zoveel mogelijk open en toegankelijk te hebben. Wilt u zeker zijn dat u niet voor niets komt, bel of mail dan even van tevoren. U bent in principe overdag en 's avonds altijd welkom. We hopen: tot ziens en oant sjen!

Liuwe H. Westra, secretaris Stichting Greidhoekekatedraal
liuwe.westra@mensa.nl / 06-30837586

Seis smûke wenten mei binnenhûf en toer: het verhaal van een idee

Donderdag 9 januari 2020 was het Friese dorpje Lollum even het centrum van de wereld. De landelijke omroep EO had deskundigen uit het hele land uitgenodigd om na te denken over de toekomst van de Greidhoekekatedraal, de vroegere Gereformeerde kerk van Lollum. Een waardevol gebouw, maar wat moet je ermee? De kerk is van verre zichtbaar in het weidse landschap, maar is voor de plaatselijke kerkelijke gemeente niet meer nodig. Er wonen minder mensen, en degenen die er wonen gaan niet meer elke zondag twee keer naar de kerk. Achterstallig onderhoud is het gevolg, en het gebouw is van zulke proporties, dat sloop meer kost dan het oplevert. Wat te doen?

De gasten toonden zich betrokken, de dorpsgemeenschap van Lollum en Waaksens was hartverwarmend, we konden samen genieten van shantykoor Sterk Spul en muziekkorps Asaf. Vrijwilligers maakten de kerk en het erf weer toonbaar, en samen voelden we in één woord: *mienskip!*

Op zondag 9 februari, precies een maand later, konden we onszelf zien op tv. Vele reacties kwamen binnen. Wat een presentatie, wat een energie, wat geweldig dat jullie dit samen doen! Van de EO kregen we na afloop de meer of minder uitgewerkte ideeën. Maar de dorpsgemeenschap had zich uitgesproken: we willen een kerk als een *thús!* Daarmee konden we als stichting weer aan het werk.

Toen kwam de coronacrisis. We zijn bijna vergeten wat het is om met een groep mensen in één gebouw te zitten, gewoon naast elkaar, de gemeenschap voelen, samen ergens voor staan en ervoor gaan. Toch bleef de betrokkenheid, en ook de inspiratie bleef stromen. Van verschillende kanten kregen we nog nieuwe ideeën en aanvullende tips. Niemand wil dit gebouw kwijt!

Alle binnengekomen ideeën hebben we rustig op een rijtje gezet. De ideeën liepen sterk uiteen. Van een klooster met kabelbaan ging het naar een bedrijfsruimte voor lokaal bier en andere producten. Van ruïne naar luxe woonruimte voor een miljonair. Van theater voor zang en dans naar overdekte natuurbegraafplaats.

Uit al die ideeën, voorstellen en suggesties hebben we onderzocht wat het meest kansrijk leek. Bovendien is duidelijk geworden, dat we nu niet lang meer moeten wachten. Er moet iets gebeuren, en dat 'iets' moet geld opleveren voor het onderhoud. Subsidie is lastig, dat wisten we al, maar één ding werd duidelijk: al die mensen die op 9 januari hun best hebben gedaan, hadden gelijk: een nieuwe bestemming is haalbaar. Hoe? Dat willen we in dit boekje graag uitleggen.

Uitgangspunt 1: vraag en mogelijkheden

Waar de meeste behoefte aan is, en wat direct inkomsten oplevert, zijn woningen. Met name voor jongere en oudere paren en fitte eenlingen is er de afgelopen jaren nauwelijks gebouwd. Starters kunnen moeilijk aan een huis komen, senioren blijven onnodig lang in een te grote woning zitten. Daar komt de bouwstop door de stikstofwetgeving nog bij. Nu blijkt een grote kerk plotseling een voordeel. Voor een casco dat al staat, speelt de stikstofnorm nauwelijks een rol. In een groot, robuust en 'kant' gebouw kunnen gemakkelijk meerdere kleine eenheden van ca. 65 m² worden geplaatst.

Uitgangspunt 2: een unieke ruimte

Hoe zien we dat voor ons? Stel, je staat midden in de kerk. Je bevindt je daar in een binnenhof. Het licht komt uit de schitterende gekleurde vensters van alle kanten binnen. Wat een entourage voor een gezamenlijke activiteit! Een concertje, een verhalenverteller, een lezing, kunst, rituelen voor blijde en droevige dagen ... Het orgel en de preekstoel met het unieke liturgische centrum blijven behouden.

Rondom het binnenhof liggen zes *smûke wenten*. Niet te groot, geschikt voor één of twee personen, rolstoeltoegankelijk, twee woonlagen verbonden door een zogenaamde trage trap, onder en boven sanitair, een slaapkamer en een kamer voor eventuele logees. De woningen kunnen licht worden gebouwd en zijn goed te betalen. Een huurprijs is mogelijk van € 650 per maand.

De *seis smûke wenten* hebben optimaal voordeel van deze unieke constructie. Elke *wente* kijkt uit op het *binnenhôf*, maar kan daar ook licht- en geluiddicht van worden afgesloten. Elke *wente* heeft een balkon met vrij uitzicht over het dorp of de landerijen. Elke *wente* heeft aan de buitenkant een eigen voordeur, en aan de binnenkant een achterdeur die toegang geeft tot het *binnenhôf*. Er is parkeergelegenheid voor alle bewoners en enkele gasten. Er is ruimte voor fietsen. Op het dak komen zonnecollectoren voor genoeg energie – en dan nog blijft er ruimte over voor de mus en de zwaluw.

Uitgangspunt 3: de ruimte in handen van de bewoners, de kerk blijft deel van het dorp

De *seis smûke wenten* worden gehuurd van de Stichting Greidhoekekatedraal, de eigenaar van het gebouw. De bewoners beheren gezamenlijk het *binnenhôf* en de *toer*. Eén van hen kan de rol krijgen van conciërge. Mogelijk komt er een gastenverblijf in de *toer*.

De karakteristieke ingangspartij blijft behouden en is de toegang tot het *binnenhôf* voor het dorp. De Stichting Greidhoekekatedraal organiseert op gezette tijden een activiteit voor de directe omgeving in het *binnenhôf*. De bewoners bepalen, op welke andere momenten het *binnenhôf* voor publiek toegankelijk is. Want pas op, het *binnenhôf* is geen toegangshal, maar een gezamenlijk ‘achterom’ zoals in zuidelijke landen. De voorkant van de woningen, met ramen en deur, zit aan de buitenkant. In gedachten moet u dus het gebouw binnenstebuiten keren, of zoals we in het Fries zeggen: *omstrûpe*.

Deze uitgangspunten hopen wij het komende halfjaar uit te werken. In die tijd is de kerk vrij te bezichtigen en liggen de plannen steeds ter inzage en ter bezinning. Ook is het mogelijk de kerk te huren voor groepsbijeenkomsten, repetities van musici, zangers, koren, orkesten, yoga, therapie, lezingen, cursussen, concerten en andere ‘zinnvolle’ activiteiten. De kerk is goed geventileerd en is juist door zijn grootte een stuk veiliger dan de gebruikelijke zalen en zaaltjes. U bent van harte welkom.

Tot slot: u kunt ook zelf bijdragen aan het behoud van de Greidhoekekatedraal door een gift, een donatie of uw inzet als vrijwilliger. De mogelijkheden staan op het inlegvel bij dit boekje. Schroom niet contact met ons op te nemen.

Liuwe H. Westra
secretaris stichting Greidhoekekatedraal
liuwe.westra@mensa.nl / 06-30837586

PS De ontwikkelingen en meest actuele documenten zullen de komende tijd beschikbaar zijn op de website www.kruspunt.frl: zoek op ‘Greidhoekekatedraal’.

Een kans? Ga drie plaatsen terug!

Fryslân heeft het grootste aantal kerken per vierkante kilometer van heel Europa, heeft iemand eens berekend. Dat is ook niet vreemd. Dit gebied is door de nabijheid van de zee ontzettend vruchtbaar. Daarom zijn er zoveel dorpen: je hoeft geen rekening te houden met bergen, moerassen en woestijnen waar je niets kunt verbouwen. Iedere vierkante meter brengt voedsel voort.

Wel moest je in die tijd rekening houden met de zee. Geregeld stond het land hier onder water. Goed voor de vruchtbaarheid, want de zee zet slib af. Maar vervelend als daar net je huisje staat. Daarom gingen de mensen dichtbij elkaar wonen op de terpen. Iedere terp was in principe direct verbonden met de zee. Als je bij de deur van de Hubertuskerk over het land kijkt, kun je het nog zien. Van twee kanten, uit de richting van Arum en die van Witmarsum, liep een zeearm tot aan de terp van Lollum. Als die volliepen met springvloed, was je op elkaar aangewezen, en kon je zelfs de naaste buurdorpen niet bereiken. Daarom heeft ieder dorp een terp en een kerk. Als zichtbaar teken: op deze plek moeten we het samen zien te redden als het erop aankomt!

Die onafhankelijke mentaliteit is tot de hardware van de Friese *mienskip* gaan behoren. Ook toen Fryslân in de Middeleeuwen werd opgenomen in het systeem van een bisschop in Utrecht en een paus in Rome, volgde men als het erop aan kwam hier de eigen regels. Zo hadden Lollum en Waaksens ieder een pastoor, die dagelijks de mis opdroeg volgens de officiële handboeken. Maar toen het Vaticaan in 1215 besloot dat pastoors niet meer getrouwd mochten zijn, trok men zich daar in Fryslân niets van aan. Verbonden met een groter geheel toch plaatselijk je eigen plan trekken - het is een mentaliteit die rechtstreeks uit het landschap is voortgekomen.

De kerken in Fryslân werden in 1580 losgemaakt van bisschop en paus, en er kwamen dominees, ouderlingen en diakenen. Dat functioneerde hier goed: op plaatselijk niveau samen eruit komen. Maar in de 19de eeuw wilde het landelijk kerkbestuur de teugels strakker aanhalen. Er moest meer eenheid komen in de Nederlandse Hervormde Kerk, en de plaatselijke kerken kregen zelf plotseling veel minder bevoegdheden. Vooral in het noorden van Nederland en in de kustprovincies werd dat niet geaccepteerd. In twee grote golven maakten talloze gelovigen zich los van het kerkverband om een nieuwe start te maken. Zo ontstonden de Gereformeerde Kerken. Daarmee wilde men niet iets nieuws beginnen, maar iets ouds bewaren: plaatselijke autonomie, ook in kerkzaken.

In Lollum sloeg dat ideaal bijzonder goed aan. In veel plaatsen vond er een kerkscheuring plaats, maar hier besloot de hele gemeente zich in 1887 los te maken van het landelijk kerkverband. Er liep geen scheur door het dorp, maar men scheurde de band met het centrale bestuur door en sloot zich als gemeente aan bij de Gereformeerde Kerken. De eerste Gereformeerde dominee werd nog gewoon in de Hervormde kerk bevestigd en woonde in de Hervormde pastorie en preekte voor de voor dezelfde, vanouds Hervormde gelovigen. Het landelijk kerkbestuur moest de rechterlijke macht inschakelen om daar een eind aan te maken. Zo moesten de Lollumers op eigen kosten een eigen kerk bouwen in 1890. Niet meer op de terp, maar aan de slenk die het dorp vanouds verbond met de zee. Eigenzinnig, maar niet geïsoleerd.

Deze nieuwe kerk kreeg de wind in de zeilen. Na 25 jaar ging het zo goed met de Gereformeerde beweging, dat de kerk te klein werd en men die verkocht. Steen voor steen werd het gebouw afgebroken en vervoerd naar het dorp Pingjum, waar het opnieuw verrees. Het kerkje staat er nog steeds.

Ter vervanging kwam er een veel groter gebouw. Een uiting in hout en steen van de oude idealen: de kerk is van ons allemaal, en niemand is daar alleen de baas. De preekstoel heeft geen deurtjes en is voor

iedereen zichtbaar. De ouderlingen en diakenen hebben als het ware direct toegang tot degene die het Woord verkondigt. De hele gemeente is betrokken. Maar het gebouw werd ook een teken van rivaliteit. De toren moest hoger worden dan die van de oude Hubertus. Er kwamen zitplaatsen voor 450 mensen. En door de week gonsde het van de activiteiten: kerkeraad, catechisatie, knapen-, meisjes- en jongelingen-, vrouwen- en mannenverenigingen. De hele levensovertuiging werd gedemocratiseerd, iedereen praatte mee. En in de gevel kwam een gedenksteen met een citaat uit Psalm 87: De Heere bemint de poorten Zions boven alle woningen Jacobs. Die steen heeft veel kwaad bloed gezet, want de oude Hervormde kerk was inmiddels ook weer in gebruik. Door migratie en samenvoeging met het buurdorp Waaksens was daar weer een kleine Hervormde gemeente levensvatbaar geworden. Nu had Lollum twee gemeenten en twee predikanten, en de ene vond zichzelf beter dan de andere. Dat was nooit de bedoeling geweest.

De Gereformeerde kerk is gebouwd door een eersteklas architect, Ane Nauta, en heeft het geluk gehad meer dan 100 jaar gaaf bewaard te zijn gebleven. Nu beseffen we pas hoe uniek dat is. De Gereformeerde Kerken begonnen na de oorlog af te takelen. De bevolking nam af, de secularisatie nam toe. Op veel plaatsen probeerde men te moderniseren. Banken eruit, weg met dat marmer, schrootjes en stoelen. In Lollum bleef alles behouden. De volgende fase was die van de samenwerking en hereniging. Bijna overal vonden Hervormden en Gereformeerden elkaar terug, en bijna altijd ging men na een poosje samen kerken in het eeuwenoude godshuis op de terp. De bescheiden Gereformeerde kerkjes werden gesloopt, verkocht, verbouwd. Binnen één generatie is een belangrijk deel van onze gemeenschappelijke geschiedenis uit de openbare ruimte verdwenen.

Lollum was één van de weinige plaatsen waar de Gereformeerde kerk fier bleef staan. De pastoor van het naburige Bolsward, Jan van der Wal, bezocht een keer deze kerk en riep vol verbazing: ‘Dit is de kathedraal fan de Greidhoeke!’ Die naam hebben we erin gehouden, ook al staat de kathedraal nu leeg. Hoe geven we op een zinvolle manier een vervolg aan deze geschiedenis?

Ik moest denken aan het bekende spel Monopoly. Soms krijg je daar een kanskaart, en op één van die kaarten staat: Ga drie plaatsen terug. Als we dat nu eens betrekken op die gevelsteen, en we gaan van Psalm 87 drie plaatsen terug, naar Psalm 84. Oók een psalm over een godshuis. Maar daarin klinkt niet de toon van de rivaliteit, maar die van de saamhorigheid: ‘De mus, de zwaluw vindt een woning.’ In de Friese berijming: ‘De swellen boppe ’t gollefeek, de mosken ûnder ’t pannetek, hja hawwe in honk om út te rêsten.’

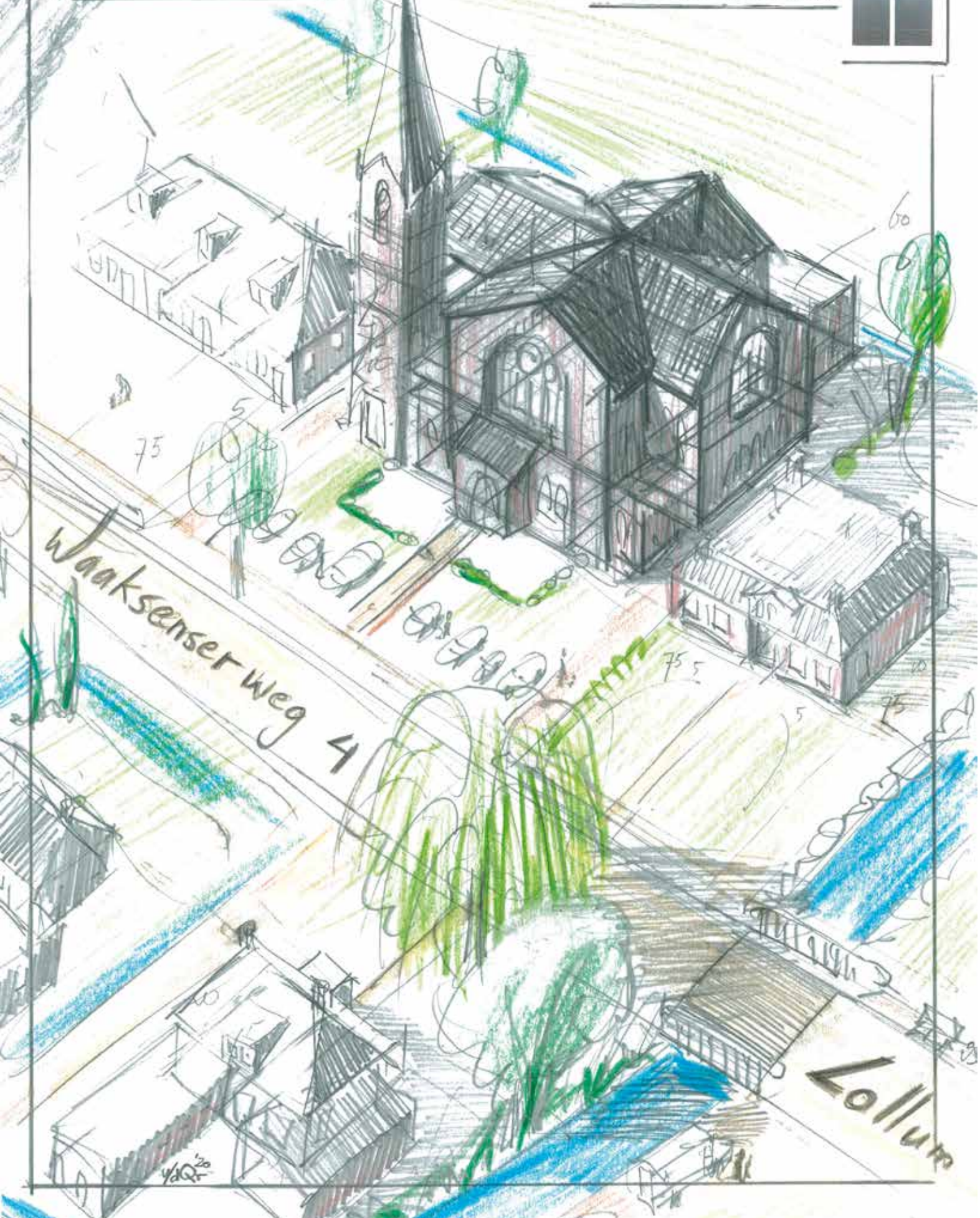
Die toon willen we nu in dit gebouw aanslaan. Een kerk is gebouwd als ruimte voor God, en moet juist daarom een ruimte zijn voor alle mensen. Een kerk moet licht binnenlaten en veiligheid bieden. In een kerk mag ook gewoond worden. Juist dat gebeurde in de historische kathedralen. Aan een kathedraal was niet alleen een bisschop verbonden, maar ook een gemeenschap van geestelijken, die samen zorgden voor een bloeiend geestelijk leven.

Het bijzondere is dat Fryslân, ondanks zijn rijke geschiedenis, in de Middeleeuwen nooit een kathedraal heeft gehad. De bisschop was altijd iemand van ver weg. Maar dat had ook tot gevolg, dat er in Fryslân nooit een geestelijke gemeenschap in een kerk woonde, zoals elders wel het geval was. Misschien is dit onze kans: mensen in de kerk laten wonen, ruimte bieden voor verschillende gaven en talenten, het licht laten schijnen in alle kleuren. De kerk als ruimte om te wonen. Samen met de mus en de zwaluw.

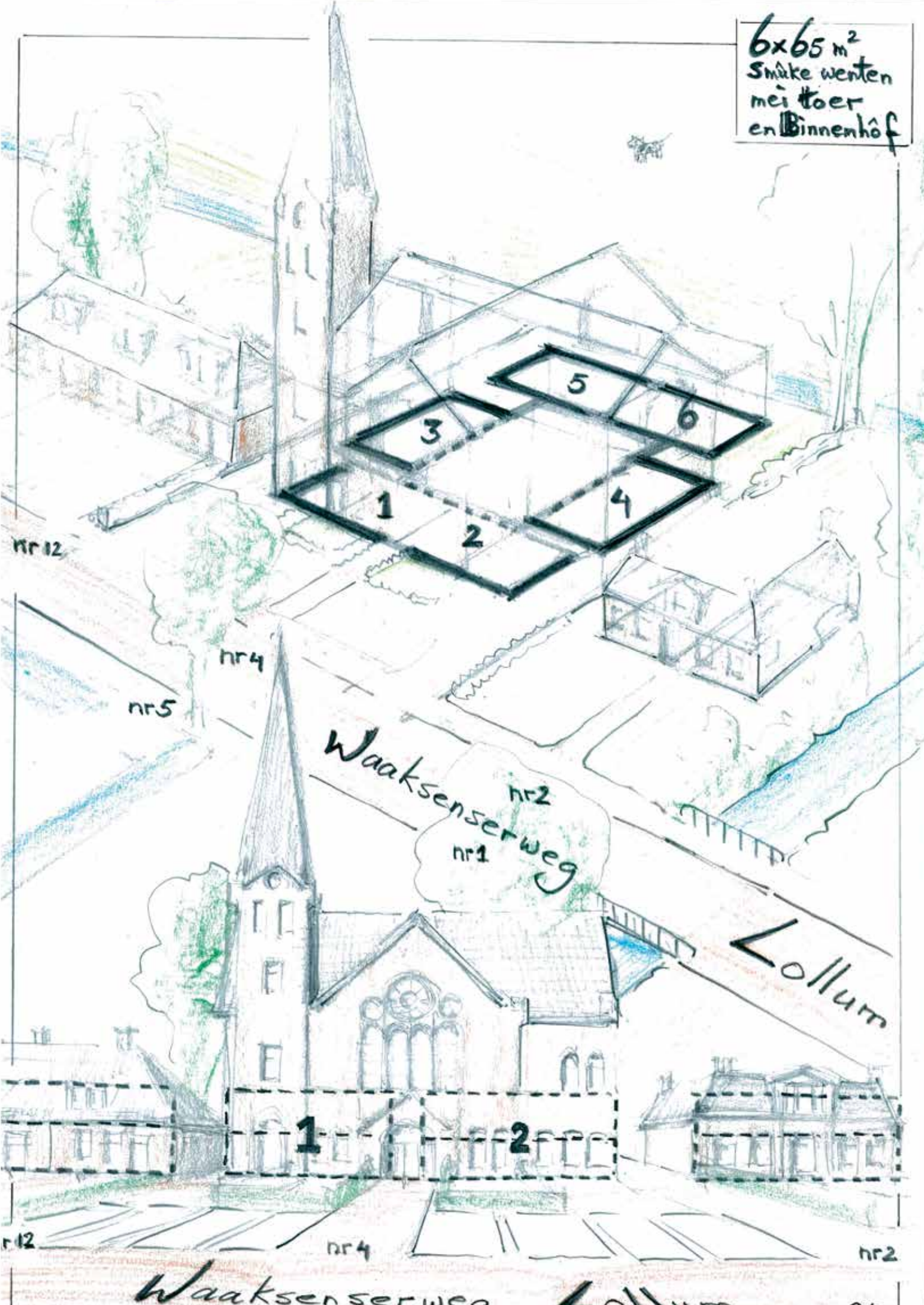
Liuwe H. Westra

6 smûke Wenten
mei Binnenhof
en toer

Stichting Greidhoeke katedraal

6x65 m²
Smûke wenten
mei toer
en Binnenhûf

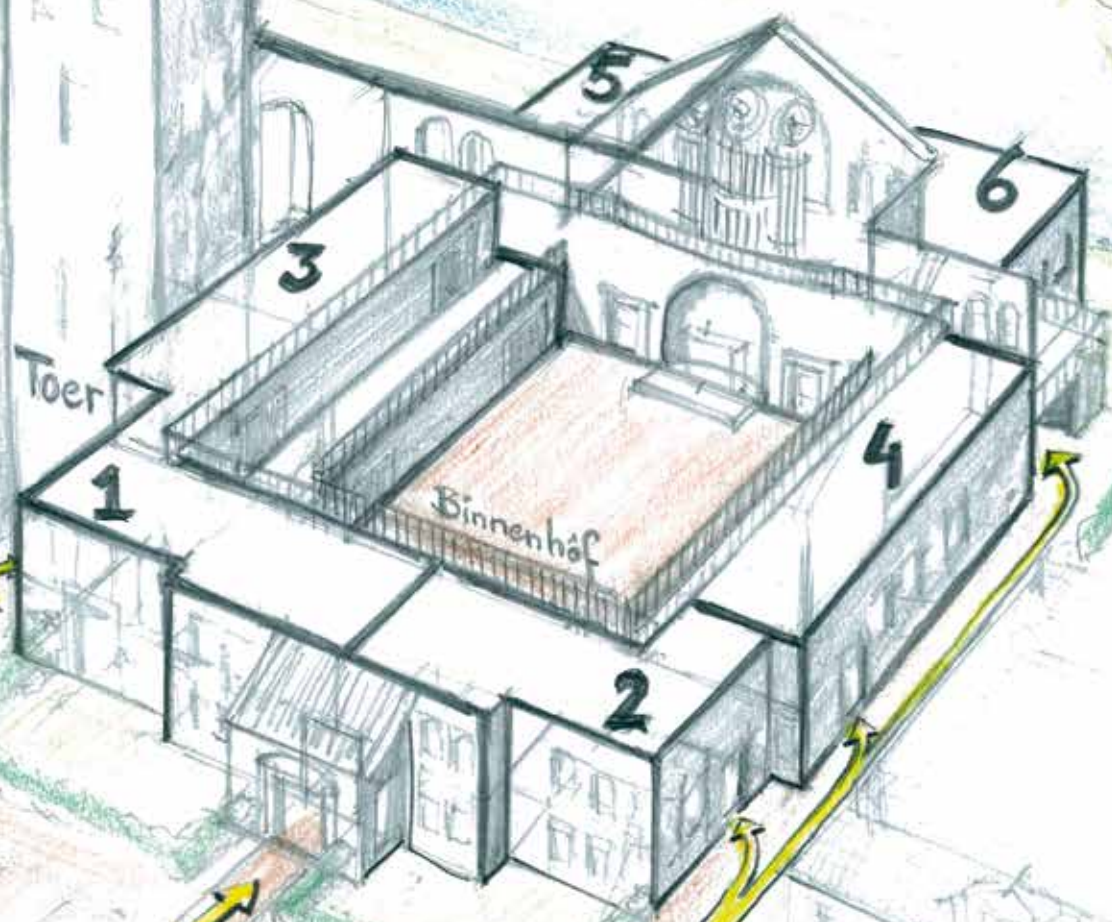
Waaksenserweg Lollum

6 smake Werten

begane grond: 40 m²
etage 2 kamers 25 m²
achterzijde rond hof
6x20 zonnepanelen
parkeren, terrassen
bovenin toer: logies

architect: Nauta
orgel: Adema.

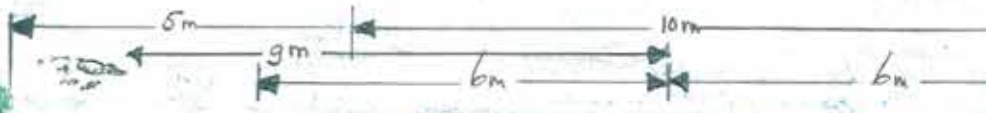
Jugang hof
"achteringang"

parkeren

Jugang:
voordeur
Werten

nr 4
Waaksenserweg Lollum

6 smûke wenten
mei binnenhûf en koep

5 balkon 10 m²
etage 35 m²
totaal 70 m² woning

tuin terras 16 m²
BG 35 m²
woning totaal 70 m²

6

kap balkon 10 m²

kap balkon 10 m²

5 m

10 m

5 m

- 6 x 20 panden: 120 kw/dag.
- architect: Nauta
- 100 m² glas in lood.

Binnenhûf: 100 m²

- Adema-orgel
- oriïneel gestalte
- kruisgewoelf
- gemeenscappeljke ruimte
- muzyk, yoga, koor
- spilen/aktiviteiten
- rust/bezinning
- 4 olijfkomen

etage **3**
30 m²

totaal 75 m²

Balkon

4 BG 45 m²
totaal 75 m²

Balkon

Toer:
3^e en 4^e
etage:
"logies"

1 etage 25 m²

tuin 20 m²
BG 45 m²
totaal 70 m²

2

bestaande muur
nieuwe muur

tuintart

12 fietsen

'Barito's

R20

moai plakje!

gjin sloop
noch haop!